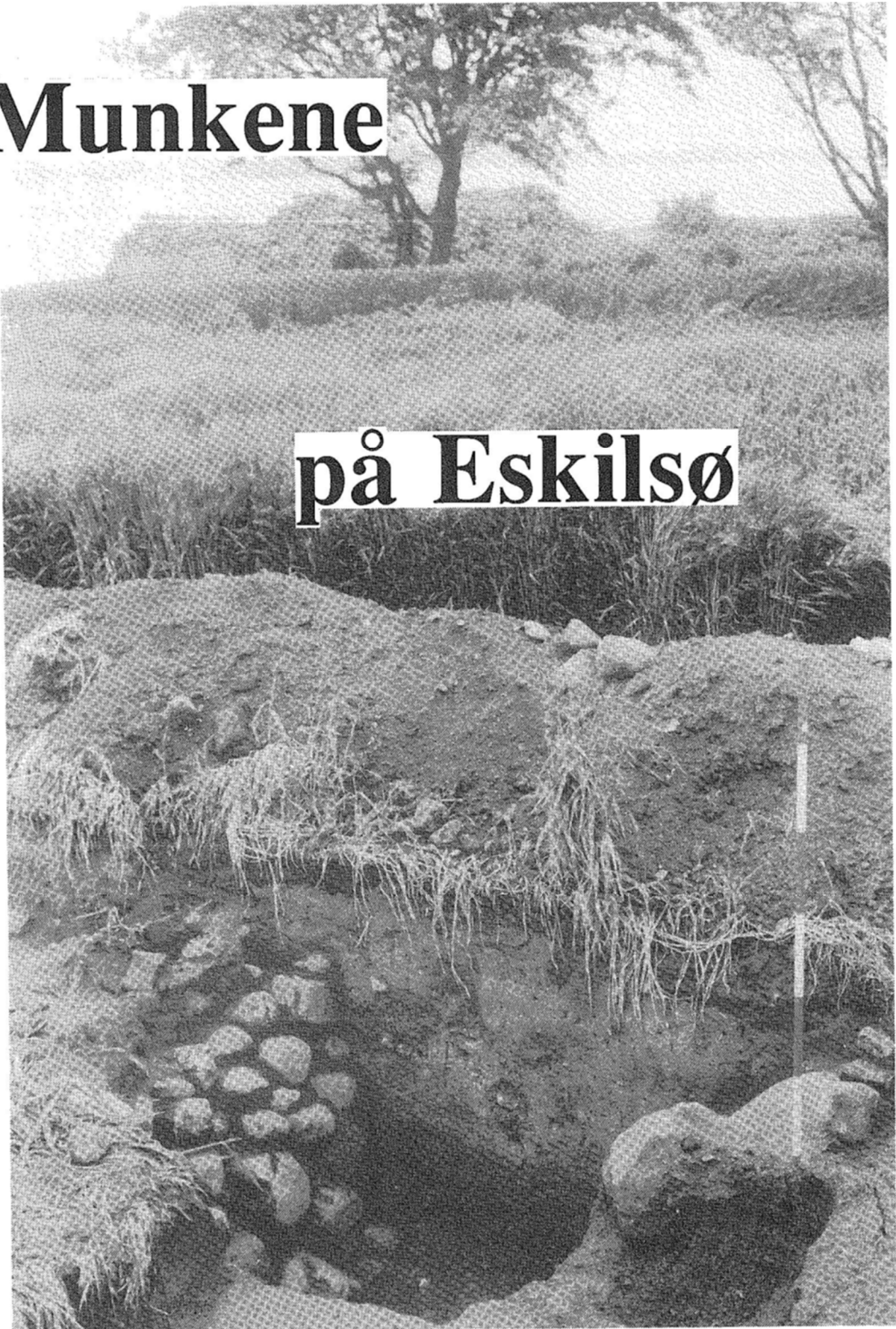

Munkene på Eskilsø

Egnshistorisk Nyt nr. 3 – 1992 – udgivet af Egnshistorisk Forening i Gundsø

Munkene

på Eskilsø

På Eskilsøs højeste punkt, 11 meter over fjordens spejl, rejstes i 1130'erne Eskilsø kloster med tilhørende kirke viet til Sct. Thomas. Klosteret blev starten på det kendte Æbelholt kloster i Tjæreby sogn ved Hillerød, da rammerne for øens klosterliv blev for snævre i årene omkring 1175.

I dag, godt 850 år efter klosterets grundlæggelse, står kun de nederste rester af kampe- og frådstenskirken tilbage. Helt frem til 1990 vidste ingen, hvor de egentlige klosterbygninger havde ligget. Gamle sagn fortalte, at klosteret lå ved øens ladegård. Stenene dér er dog kun genbrugsmaterialer.

Ro til fordybelse

Det var nok med velberådet hu, at biskop Eskil eller andre før ham valgte Eskilsø til placering af et "teologisk fakultet" - et Augustinerkloster. Kannikerne skulle ikke forstyrres af verdslige sysler, men tværtimod have fred til at fordybe sig i de hellige skrifter. Intet tyder på, at klosteret har udøvet egentlig herbergsvirksomhed eller lægegerning. Det kom først i Æbelholt.

Måske har der været lidt for øde på Eskilsø, til at stedets kanniker kunne klare den afsondrede tilværelse. Munkene var endnu ikke underlagt den samme strenge klostertugt som på en del andre danske klostre. De afslappede forhold førte muligvis til, at moralen forfaldt. Det står dog fast, at biskop Absalon i 1164-65 mente, at øens klosterliv skulle strammes op, og at de strenge Sct. Victors ordensregler skulle følges.

Fra studietiden i Paris 10 år tidligere kendte Absalon en ihærdig og nidkær kannik, Vilhelm, som Absalons udsending fik frigjort fra St. Geneviève-klosteret i Paris til en gerning på Eskilsø. Vilhelm og tre andre Pariser-munke skulle bringe klostertugten på fode. Den 15. august 1165 satte alle fire deres ben på Sjællands jord. Snart gik det til Ringsted, Roskilde og Eskilsø.

Franskmændenes ankomst var en overraskelse for de 6 danske munke, der levede forholdsvis nøjsomt. Vilhelm beskrev i et brev til paven forholdene på øen. Da kannikerne kom til Eskildø, havde de ikke fundet andet end syv oste og en halv flæskeside i klosterkælderen!

Biskop Absalon sørgede for, at Vilhelm blev valgt til abbed. Herefter overlod han klosteret sin trediepart af tienden fra Jyllinge, Gundsømagle, Kirkerup og Tjæreby sogne m.v. samt indtægterne af Jyllinge og Tjæreby kirker, der blev lagt ind under klosteret. Herudover havde man indtægterne af hele øens græsning.

Drikkelag og dans

Helgenkrøniken, der blev udarbejdet 55 år efter Vilhelms ankomst til Eskilsø, anklagede kannikerne for at holde gilde i spisesalen på årets største højtider, og at drikke og opføre ringdanse sammen med deres venner. "De brugte mere af natten til drikkelag end til salmesang og gudelig betragtning".

Eskilsø klosteret måtte klare sig selv, men det stod samtidig klart, at det muntre samvær i dans og drik med lokalbefolkningen skulle afløses af et strengt klosterliv uden udskejelser af nogen art.

Vilhelm forlangte ikke alene afholdenhed af sine kanniker, men også, at de skulle leve som vegetarer.

Vilhelm fik sin vilje, men alene tanken om reformerne gjorde livet surt for to af de danske kanniker. De bad om rejsepas og forlod øen. De øvrige var gamle kanniker, der ikke kunne udrette stort. Næsten samtidig blev Eskilsø ligesom det øvrige land ramt af misvækst, og klosterbrødrene havde kun nogle få oste at leve af, men intet smør. Var det i virkeligheden i denne situation, Vilhelm fremkom med sine forslag om plantekost?

De danske kanniker kastede skylden for modgangen på Vilhelm og sagde i øvrigt i følge helgenkrøniken: "Han drikker intet og spiser intet, men alt klosterets bedste gods omsætter han i sølv og guld og gemmer det i sine skuffer, mens han piner os med sult, idet han giver os træernes blade og markens urter i stedet for føde".

Oprør imod Vilhelm

Helgenkrøniken, der blev udarbejdet ca. 17 år efter Vilhelms død, havde bl.a. til formål at påpege de mange fortrædeligheder, Vilhelm måtte igennem for sin tros skyld. Krøniken fortæller, at munkene gjorde regulært oprør mod Vilhelm, og den udpensler, hvordan kannikerne satte ild i halmen ved abbedens sengeleje for at brænde ham af, mens han sov. Kannikerne skal også have overvejet at drukne ham i en søk eller sælge ham som slave til venderne.

Vilhelm kom igennem djævelens "fristelser", men måtte forgæves se til, at biskop Absalon gav de tre franske kanniker tilladelse til at vende tilbage til Paris. De kunne ikke udholde "den uvante fattigdom og den altfor strenge kulde" på Eskilsø.

Vilhelm bad om samme tilladelse, men Absalon overbeviste ham om berettigelsen af den gode gerning på Eskilsø. Takket være bl.a. den moralske og økonomiske støtte fra biskoppen fik Vilhelm bragt klosterlivet på fode.

Eskilsø og Æbelholt

Helgenkrøniken og et latinsk pergamentshåndskrift, "Æbelholtbogen", der opbevares på Det kongelige Bibliotek, er hovedkilderne til klosterets historie. Heraf fremgår bl.a., at biskop Absalon så tidligt som i 1171 eller før skænkede Eskilsø kloster store eng-, ager- og skovbesiddelser uanturlig fjernt fra Eskilsø, nemlig i Tjæreby sogn ved Hillerød. Her blev Eskilsø klostres afløser, Æbelholt kloster, opført omkring

1175. Man kan fristes til at tro, at biskop Absalon på et tidligt tidspunkt, måske allerede i 1165, havde lovet Vilhelm, at han ville få et "rigtigt" kloster, hvis han fik sat skik på forholdene på Eskilsø.

Det hårde klima og "faren fra havet" blev angivet som den officielle årsag til klosterets flytning. Men klosteret lå som tidligere nævnt 11 meter over fjorden! Ladegården, som klosteret skulle leve af, lå imidlertid næsten nede ved engene og kunne nok komme i fare ved oversvømmelser. Øens - græsning var af stor betydning. Ikke mindst derfor besluttede Æbelholt klostres brødre at beholde Eskilsø "til evig tid uden at foretage noget mageskifte".

Klosteret og Jyllinge

Evigheden varede dog ikke længere end til reformationen. Da tilfaldt Eskilsø kronen. I 1560 blev øen lagt under herregården Selsø. Mange bønder i Jyllinge har i tidens løb måttet udføre hoveriarbejde på Selsø gods' jorde og på Eskilsø. "Hovbroen" nord for den nuværende Jyllinge fiskerihavn skal have været anløbssted for hovbøndernes sejlads til og fra Eskilsø inden bygningen af den egentlige havn.

Eskilsø kloster havde kun få besiddelser på Horns herred-siden, men mange på Jyllinge-siden. Klosteret havde således gods og indtægter af Jyllinge kirke, hovgården i Jyllinge, Værebro Vandmølle, hovgården i Gundsømagle, biskoppens tiende af Kirkerup sogn, hovgården i Gerdrup samt Vejlegård (Agerbakke). Efter flytningen til Æbelholt beholdt klosteret Jyllinge kirke og hovgård samt vandmøllen (Neder Værebro).

Flere anlæg på Eskilsø østside vidner om øens nære forbindelser til Jyllinge-Gundsømagle-siden. "Egebrygge" på nordøstsiden må antages at have været anløbsplads for lokale "eger", fjordbåde, fra Jyllinge. Anlægget består af en brønd og et nordligt

brohoved ud i fjorden samt af en sydligere stenbro, muligvis en kørebro, hen over engen.

Det må i øvrigt antages, at der har været en livlig trafik imellem øen og Jyllinge. Helt frem til begyndelsen af 1500'årene forrettede en kannik fra Æbelholt kloster gudstjeneste i Jyllinge kirke. Han boede normalt på Eskilsø, men havde også fast opholdssted i Jyllinge.

Broer svarende til Egebrygge findes også på sydøstsiden, "bl.a. "Grydesbro" og "Broen ved Krattet". De har sandsynligvis været brugt af eger til og fra Gundsømagle Vigen. Broerne kan også have været anvendt i forbindelse med den nord-syd gående fjordsejlad gennem Silderenden. Tværs over Silderenden, ikke langt fra Egebrygge, findes en række træde- eller spærresten. Også på vestsiden findes der broer samt rester af udlagte køre- eller trædesten og pælespæringer.

Relikvier af Vilhelm

Abbed Vilhelm døde på Æbelholt kloster i 1203, og 15 år efter begyndte man at samle materiale til en beskrivelse af Vilhelms liv, den såkaldte helgenkrønike. I 1224 blev Vilhelm erklæret helgen af paven. En række relikvier af den kendte abbed havde da allerede fundet vej til kirker i Roskilde, Lund og København.

En lille knoglestump indsvøbt i lærred og henlagt i en lille blyæske findes den dag i dag i Jyllinge kirkes alterbord. Den tilskrives Sct. Vilhelm, uden at man dog ved det med sikkerhed.

Efter reformationen overgik kirken på Eskilsø til verdslig brug. I apsis er f.eks. konstateret fundamenter af en bageovn. Kirkens tårn blev tilbygget endnu i 1100-årene, og kampe- og frådstensmurene hæver sig stadig op i et par meters højde. De var i begyndelsen af 1800-årene noget højere. Tårn-

rummets frådstenshvælvinger skal endnu på dette tidspunkt have været intakte. Flere dele af de omhyggeligt udformede skjoldbuer kan ses endnu.

Klosteret genfindes

Efter at have foretaget sammenligninger med grundplaner af danske Augustinerklostre, påpegede formanden for Egnshistorisk Forening i Gundsø, Esben Andersen, for nogle år siden, hvor klosterbygningerne kunne forventes at være placeret i forhold til kirkeruinen. Museet Færgegården i Frederikssund fulgte i 1990 antagelsen op ved at grave 1 vestgående og 3 nordgående søgegrøfter syd for ruinen. Her stødte man bl.a. på enstensat kælder og en række løsfund, bl.a. Østersøkeramik, kamme og en række øvrige effekter fra klostertiden og derefter. Var det mon i denne kælder, Vilhelm fandt de 7 oste og den halve flæskeside i 1165? Kirkens røgelseskar opbevares på Nationalmuseet.

Eskilsø ejes af Erick og Ingrid Struckmanns Naturfredningsfond og er fredet. Der er adgang til kirkeruinen ad eksisterende stier, dog kun med landing fra Skovbroen.

Alan Hjorth Rasmussen
Fjordmuseet i Jyllinge

Forsiden: Egns museet Færgegårdens prøveudgravning i klosterruinen i sommeren 1990. I forgrunden ses spor af enstensat kælder. I baggrunden skimtes kirkeruinen. Foto: Søren A. Sørensen, Museet Færgegården, Frederikssund.